

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 6, Sayı 16, Kasım 2019 / Volume 6, Issue 16, November 2019

**KALEBEND DEFTERLERİNE GÖRE OSMANLI'DA KADIN
MAHKÜMLAR (1800-1815)**

Ottoman Women Prisoners According To Kalebend Registers (1800-1815)

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received Date : 17.07.2019
Kabul Tarihi/Accepted Date : 22.10.2019
Sayfa/Pages : 535-553
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2019.141>

MUCİZE ÜNLÜ

(Doç. Dr.), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun /
Türkiye, e-mail: munlu@omu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/000-0002-8263-5602>

VOLKAN ÇERİBAŞ

(Arş. Gör.), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Samsun /
Türkiye, e-mail: vlkncrbs@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8842-4294>

Atıf/Citation

Ünlü, Mucize-Çeribaş, Volkan, "Kalebend Defterlerine Göre Osmanlı'da Kadın Mahkûmlar (1800-1815)", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6/16, 2019, s. 535-553.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 6, Sayı 16, Kasım 2019.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 6, Issue 16, November 2019.

ISSN: 2148-5704

KALEBEND DEFTERLERİNE GÖRE OSMANLI'DA KADIN MAHKÛMLAR (1800-1815)

Ottoman Women Prisoners According To Kalebend Registers (1800-1815)

Mucize ÜNLÜ, Volkan ÇERİBAŞ

Öz: Kalebend defterleri XVIII. yüzyıldan itibaren müstakil olarak tutulan defterlerdir. Bu defterler Divan-ı Hümayunda alınan kararları ihtiva eder. Sürgün veya kalebend cezasına çarptırılan mahkûmlarla ilgili hükümler kalebend defterlerine kaydedilirdi. Çalışmanın temel amacı, bu defterlerin incelenmesiyle kadınlar arasında yaygın olan suç türlerini saptamaktır. Buradan çıkacak sonuç ile kadının sosyal hayattaki konumuna dair bir tespit yapılmaya çalışılacaktır. 1800-1815 yılları arasında tutulan beş kalebend defteri incelenmiş ve sürgün, manastırbend, cezirebend gibi cezalara çarptırılan kadın mahkûmlar tespit edilmiştir. Bununla birlikte kadınlar arasında yaygın olarak işlenen suçlar ile bu suçlara karşılık verilen cezalar, ceza süreleri ve mahkûmların sürgün yerleri de belirlenmiştir. Tespit edilen suç türleri; kamu düzenini bozmak, zina / fuhuş, hırsızlık, kanunlara aykırı hareket etmek, ayinlere aykırı hareket etmek, yalancılık / iftira ve büyücülüktür. Bu suçlardan 84 kadının ceza aldığı tespit edilmiştir. Kadınların 61 Müslüman, 23'ü ise gayrimüslimdir. Bir mahkûmun dinî aidiyeti tespit edilememiştir. Kadınların birçoğunun suç işlediği yer İstanbul olup cezalarını çekmek üzere Anadolu ve Rumeli'deki muhtelif bölgelere gönderilmişlerdir. Ceza süreleri ise 15 gün ile 8 yıl arasında değişmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suç, Ceza, Mahkûm, Hukuk, Kadın, Zina, Hırsızlık, Büyücülük, Kalebend, Sürgün

Abstract: Kalebend registers are records which were kept detached since the 18th century. These registers contain the decisions taken by the Imperial Council. The judgements concerning the prisoners sentenced to exile or castle-inter were recorded in the Kalebend Registers. Main purpose of the study is to identify common types of crime among women by examining these registers. Based on the results, it is aimed to determine the position of women in social life. Five Kalebend Books kept between 1800-1815 were examined. In these books exiled, monastery-intern, island-intern, etc. female prisoners who were sentenced are analysed. In addition, common offenses committed among women and the penalties, punishment periods and places of exile of prisoners were also researched. The most common types of crime among women are; the disrupt of public order, adultery / prostitution, theft, to act against the law, to act contrary to rituals, lying / slander and witchcraft. Among these 84 women, 61 are Muslims and 23 are non-Muslims. The religious affiliation of a prisoner was not confirmed. In addition, many of them committed crimes in Istanbul were sent to various regions in Anatolia and Rumelia to serve their sentences. Punishment periods are between 15 days and 8 years.

Keywords: Crime, Punishment, Prisoner, Law, Women, Adultery, Theft, Witchcraft, Kalebend and Exile

Giriş

Kalebend, bir kimsenin işlediği bir suçtan dolayı bir kalenin hisarından dışarı çıkmamak üzere orada oturmaya mahkûm edilme cezasıdır.¹ Benzer şekilde kapalı mekânlarda tutulan mahkûmlara *zindan-bend*, bir ada üzerinde serbest dolaşmalarına izin verilenlere *cezîre-bend*, askerî amaçlarla yapılmış palankalarda tutulanlara *palanka-bend*, gayrimüslim tebaadan olup manastırlarda muhafaza edilenlere *manastır-bend*, kulelerde tutulanlara da *kule-bend* denilir. Ta'zir² cezalarından biri olan kalebendlik, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirgin

¹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2010, s. 50.

² Tazir cezası, had ve kısas (Cezası Allah ve Peygamberi tarafından belirlenmemiş olan) cezalarının kapsamına girmeyen, düzenlenmesi ve uygulanması devlet başkanına veya hâkime bırakılmış olan cezaları ifade eder. M. Akif

şekilde uygulanmaya başlanmış, XVIII. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Öldürme, yaralama, gasp, darp, adam kaçırma, hırsızlık, zorbalık, yol kesme, eşkiyalık, tezvirat, gammazlık, iftira, yalancı şahitlik, müneccimlik, büyü yapma, ayyaşlık, meczupluk, zimmete para geçirme, kalpazanlık, rüşvet, sahte belge düzenleme, ihtikâr, zina, tecavüz, fahişelik, fitne, fesat gibi eylemler kalebendlik cezası verilen suçlardan bazılarıdır.³ Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Bâb-ı Âsafi Defterleri Kataloğunda 1680-1824 tarihleri arasındaki kayıtları içeren altı, Divan-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğunda 1722-1841 tarihleri arasındaki ceza hükümlerinin kaydını içeren 44 Kalebend defteri bulunmaktadır.⁴ Bu çalışmada 1800-1815 tarihleri arasındaki kayıtları içeren beş defter incelenmek suretiyle kadınlarla ilgili hükümler tespit edilerek suç işleyen kadınlar hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Kadınların İşledikleri Suç Türleri

Kamu Düzenini Bozmak

Halkın emniyetini sağlamak, kamu düzenini korumak ve düzene karşı suç işleyenleri cezalandırmak devletin görevlerindedir.⁵ Siyasi kargaşa ve ekonomik sarsıntı dönemlerinde daha fazla olmakla birlikte her dönemde bu türden suçlar işlenmiştir. Devlet caydırıcı yöntemlerle bu suçlara karşı önlem almaya ve ahalinin emniyetini sağlamaya çalışmıştır. Bu gibi durumlarda ahali de kendi huzur ve güvenliğine kasteden kişileri merkeze veya kadiya şikâyet ederek gereğinin yapılmasını talep etmiştir.

Kamu düzenini bozan kadın mahkûmların işledikleri suçların başında edebe uymayan davranışlar, *şütûm-i galîza* olarak tabir edilen ağır küfürler, darp ve -çeşitli sebeplerle- ahalinin huzurunu kaçırmak gelmektedir. İstanbul Beşiktaş'ta oturan Şerife ve oğlu, türlü *fazâhatlarla* ahalinin huzurunu kaçırarak eylemlere girişmişlerdir. Ahalinin şikâyeti üzerine Şerife ve oğlu Gelibolu'ya sürgün edilmiş ve iki ayın sonunda suçlarından arındıkları⁶ gerekçesiyle cezalarına son verilmiştir.⁷ Yine İstanbul'da mahallesinden birkaç kadını ağır küfürler savurarak darp eden ve bu gibi hareketlerinin ardı arkası kesilmeyen Siyah Ayşe isimli kadın ahalinin şikâyeti üzerine Bozcaada'ya cezirebend edilmiştir.⁸ Bir başka sürgün hadisesi İstanbul'da Çukur Bostan isimli mahallede yaşanmıştır. Delikız Ayşe isimli fahişe, iki yeniçeri askerinin yaralanarak ölmesinden sorumlu tutulmuştur. Ayrıca ahali de kadının fenalıklarından muzdarip olduğundan kendisi Bursa'ya sürgün edilmiştir.⁹ Adam öldürme fiili¹⁰ kısas gerektirmesine rağmen burada muhtemelen Ayşe'nin suçu sabit değildi.¹¹ Tophane'de Hacı Recep Mahallesi

Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2001, s. 161; Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katil*, Ankara 2007, s. 39-43. Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 198.

³ Ömer İşbilir, "Kalebend", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. EK II, İstanbul 2016, s. 5.

⁴ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 50.

⁵ Mesela bu konuda Nizamülmülk şöyle der: "Halktan nimet hakkını tanımayan, emniyet içinde olmanın ve rahatlık içinde yaşamanın değerini bilmeyen, kalplerinde hıyanet düşünen ve inat eden, kendi rütbelerinin dışına ayak basan kimselere günahları ölçüsünde hitap etsinler; kendilerini cürümlerinin miktarı kadar cezalandırsınlar; yine af etdiğini onların günahları üzerine örtsünler; bu işten vazgeçsinler." Nizamülmülk, *Siyasetnâme*, haz. Sadık Yalsızcaınlar, İstanbul 2012, s.18.

⁶ Belgelerde *islah-ı nefis etmek* tabiriyle anlatılır.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 989 Numaralı Divan-ı Hümayun Defterleri Kataloğundaki Kalebend Defterleri (A.DVNS.KLB.d.), nr. 30, s. 250/1.

⁸ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 30, s. 240/2.

⁹ BOA, C.ZB. nr. 41/2037. 29 R 1226. (23 Mayıs 1811).

¹⁰ Adam öldürmek, esasen şahıs haklarına karşı işlenen suçlar arasındadır. Kamu düzenine karşı işlenen suçlar bölümünde değerlendirdiğimiz ve içerisinde adam öldürme şüphesi barındıran olaylar ise kamunun zanlıdan şikâyetçi olmasından dolayıdır.

¹¹ Ancak kurbanın veresesi katil zanlısını affetmiş veya bir diyet üzerine anlaşma tesis edilmiş de olabilir. Bununla birlikte suçu (zahiren) sabit olan suçlular da vardır. Örneğin Ayşe isimli kadın ihtiyar bir başka kadının kafasına odunla vurarak öldürmüştür. Bu vakada kadının suçu işlediği, hükümdeki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla kesindir. Ancak katil kadına sadece sürgün cezası verilmiştir. BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 30, s. 114/4. Bu vakada da verese ile katil arasında bir anlaşma tesis edilmiş olabilir. Ancak olayın gelişiminden anladığımız kadarıyla vaka muhtemelen "kasıt benzeri adam öldürme" kavramı içerisinde değerlendirilmiştir. Bu kavram katilin ölümle

sakinlerinden dilenci kızı Habibe, daha önceki suçlarının yanında Türbedar Seyyid Mehmet Emin Efendi'nin katil zanlısı konumundadır. Nitekim Türbedar Mehmet'in katli bu kadının evinde vuku bulmuştur. Muhtemelen tek zanlı konumundaki Habibe ölüm hadisesinin sorumlusu olarak görülmüş, ahali de kendisinden şikâyetçi olunca Tekirdağ'a sürgün edilmiştir.¹² Cezası ise yaklaşık 11 ay sürmüştür.

Bir bölge ahali bir kişiden (veya kişilerden) şikâyetçi olduğunda, bu kişilerin işledikleri suça karşılık olarak yaşadıkları muhitten sürülmelerini isterlerdi. Şikâyetler üzerine yapılan tetkikler neticesinde suçlu bulunan şahıslar sürgün yoluyla suç mahallerinden uzaklaştırılırlardı. Ancak her zaman suçluyu muhitinden uzaklaştırmak kolay olmuyordu. Nitekim ahalinin mahkemeden aldığı karara itaat etmeyen suçlular da oluyordu. Bu gibi durumlarda son çare merkeze başvurup sürgün kararı aldırılmaktı. Örneğin, Eyüp civarında yaşayan Haseki Ali'nin zevcesi Ayşe'den mahalle halkı hoşnut olmadığından mahallelerinden ihracı için üç kere mahkemeden karar çıkartmışlardır. Ancak Ayşe bu karara uymak bir yana duruma kinlenip mahalleli hakkında iftiralarda bulunarak halkın huzurunu iyiden iyiye kaçırmıştır. Mahalleli son çare merkeze arzuhâl gönderip kadından şikâyetçi olmuştur. Merkez kadının Bursa'ya sürülmesine karar vermiş ve bu karar uygulanmıştır.¹³

Kadınlar bazen tek başlarına düzeni bozucu eylemlerde bulunurlarken bazen de eşleriyle ve hatta aileleriyle birlikte huzursuzluğa sebep olmuşlardır. Mesela Es-Seyyid Mehmet ve zevcesi Nefise, çevrelerindeki insanları taciz ve ağır küfürler ile rahatsız ederek huzurlarını kaçırdıklarından Sakız Adası'na cezirebend edilmişlerdir.¹⁴ Benzer bir hadise ile İstanbul Beşiktaş'ta karşılaşmıştır. Manav Ali, karısı Fatma, oğlu Mehmet ve kızı Hatice ikamet ettikleri mahallede huzursuzluk çıkardıkları ve çirkin söylemde bulduklarından dolayı ahali kendilerinden şikâyetçi olmuştur. Bu kişilerin mahallelerinden ihraç edilmesi için daha önce de mahkemeden ilam alan ahali, bu sefer merkeze şikâyetinde bulununca bahsi geçen şahıslar Eğin'e sürgün edilmişlerdir.¹⁵ Bir başka olayda Gümüş Gaddare lakabıyla tanınan Emine ve eşi Seyyid Mehmet evliliklerinden hemen sonra ahaliye karşı birçok kötü hareket ve hakarete bulunmuşlardır. Ahalinin şikâyetleri üzerine Bozcaada Kalesi'ne kalebend edilmişlerdir.¹⁶ Burada ilginç olan husus bir kadının kalebendlik cezası almasıdır. Çünkü yapılan kalebend defteri çalışmalarından da anlaşıldığı üzere, kalebendlik cezası ağır suçlara karşı erkek mahkûmlara verilen bir cezadır.¹⁷ Dolayısıyla buradaki durum bir istisnayı ya da kâtip hatasını işaret ediyor olmalıdır.¹⁸

Suçluların ya da suç işleme potansiyeli olan kişilerin bazıları cezalandırılmadan önce suçtan uzak kalmaları veya suçta ısrar etmemeleri gerektiğine dair kesin bir dille uyarılmışlardır. Hatta bu kişilere yapılan uyarılar biraz da tehditkâr bir üslupla yapılarak suç

sonuçlanan eylemi yaptığı ancak öldürme kastı bulunmadığı durumları ifade eder. Bunun cezası da ağırlaştırılmış diyettir. Ayrıntısı için bkz. M. A. Aydın, *age.*, s. 203-4.

¹² BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 30, s. 178/1.

¹³ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 30, s. 241/4.

¹⁴ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 32, s. 21/4.

¹⁵ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 30, s. 121/4.

¹⁶ BOA, AE.SSLM.III, nr. 143/8670. 1218 L 9 (22 Ocak 1804).

¹⁷ Volkan Çeribaş, "33 Numaralı Kalebend Defteri (s.1-133 / H-1227-1229 / M-1812-1814) (Metin ve İnceleme)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE, İstanbul 2018, s. 388; Uğur Koca, "Boğazkesen Kalesi Kalebendleri (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)", *Tarih Dergisi*, Sy. 67(2018/1), s. 134

¹⁸ Hükümde mahkûmların Bozcaada Kalesi'ne *nefy ü icla* (sürgün) edilmeleri emredilmiştir. Yani kalebend tabiri kullanılmamıştır. Ancak bir kaleye sürgün etmek kaleye bent etmek tabiri ile aynı anlama geliyor olmalıdır. Nitekim her iki tabir de temelde bir kaleye hapsolmayı ifade etmektedir. Aynı hüküm kalebend defterine geçirilmiş kopyasında da yine *nefy ü icla* tabiri kullanılmıştır. Bununla birlikte bir mahkûm kalebend edileceği zaman hüküm o kalenin dizdarına hitaben yazılmaktadır. Bu hüküm ise Bozcaada naibi adına yazılmıştır. Bu durum cezanın sürgün olarak tatbik edilmiş olabileceğini göstermektedir. Ancak sürgün hükümlerinde de kale kelimesi hiç kullanılmamıştır. Bu hükümde ise iki yerde ayrı ayrı cezanın şekli *Bozcaada Kalesi'ne nefy ü icla* şeklinde tanımlanmıştır. Bu durumda erkek mahkûmun kalebend edildiği, kadın mahkûmun ise sürgün edildiği düşünülebilir. BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 28, s. 184/2.

kapsamına girebilecek hareketlerden kaçınmaları tavsiye edilmiştir. Mesela Midilli Adası sakinlerinden Giridî Apostol isimli zimmi, ahaliye zulmettiği gerekçesiyle Limni'ye sürgün edilmiştir.¹⁹ Karısı ile çocuklarına ise ahaliye zulmetmeleri hâlinde Apostol'a verilen cezanın onlar için de tatbik edileceği hatırlatılmış ve bu gibi eylemlere girişmemeleri tembih edilmiştir.²⁰

Tablo I: Kamu Düzenini Bozan Kadınlar

Sıra	İsim	Suç Yeri	Ceza Yeri	Ceza Süresi	Dini	Hüküm No
1	Kolbaşı Saliha, Halime, Zülf-i Siyah, Ruşen	İstanbul	Bursa	-	Müslüman	29-76/3
2	Voyvolina	Pare Adası	Rodos	2 ay	Gayrimüslim	29-109/2
3	Çengi Emas Usta	İstanbul	Gemlik (Kızlar Manastırı)	-	Gayrimüslim	29-130/3
4	Hatice	İstanbul (Üsküdar)	Bursa	-	Müslüman	29-168/1
5	Ayşe	-	Lefkoşa	-	Müslüman	30-114/4
6	Hatice ve Fatma	İstanbul	Eğin	-	Müslüman	30-121/4
7	Dilenci kızı Habibe	İstanbul	Tekfurdağı	-	Müslüman	30-178/1
8	Siyah Ayşe	İstanbul	Bozcaada	-	Müslüman	30-240/2
9	Ayşe Hatun	İstanbul	Bursa	-	Müslüman	30-241/4
10	Şerife	İstanbul	Gelibolu	2 ay	Müslüman	30-250/1
11	Nefise	İstanbul	Sakız	-	Müslüman	32-21/4
12	Antaşya	İstanbul	Santron (Kızlar Manastırı)	4 ay ²¹	Gayrimüslim	32-146/1
13	Fotca Acı Rose	Midilli	Limni	-	Gayrimüslim	33-73/2
14	Emine (Gümüş Gaddare)	-	Bozcaada Kalesi	-	Müslüman	AE.SSLM.II I 143/8670
15	Delikiz Ayşe	İstanbul	Bursa	-	Müslüman	C.ZB. 41/2037

Tablodan anlaşılacağı üzere çalışmaya konu olan süre zarfında 19 kadın kamu düzenini bozmak suçu nedeniyle ceza almıştır. Bunların dört tanesi gayrimüslimdir. Bir ikisi dışında kadınların suçu işledikleri yer İstanbul'dur. Çoğunun aldıkları ceza süresi belli olmamakla birlikte ceza yerleri Rodos, Bozcaada, Sakız ve Limni adaları ile Bursa, Gelibolu, Tekfurdağı, Gemlik, Eğin ve Lefkoşa'dır.

Zina ve Fuhuş

Zina, aralarında nikâh akdi bulunmayan erkek ve kadının cinsi münasebetleri olarak tanımlanmaktadır.²² Zina suçuna, had cezası²³ kapsamında mukabele olunmaktadır. Ancak bu suça had cezası ile mukabele olunması için gereken bazı şartlar vardır. Ebu Hanife'nin öne sürdüğü ilk şart münasebetin bir kadın ve bir erkek arasında geçmiş olmasıdır.²⁴ İkinci mühim husus ise zina fiilinin ikrarı gerçekleşmemişse dört erkek şahidin tanıklığına ihtiyaç

¹⁹ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 32, s. 91/1.

²⁰ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 32, s. 91/2.

²¹ Bu ceza tatbik edilememiştir. Mahkûm hasta olduğu için ceza mahalline gidememiştir. Suçlarından arındığı beyan etmiş, kefiller göstermiş ve bu sayede cezası iptal olmuştur. BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 165/2.

²² M. A. Aydın, *age.*, s. 193.

²³ Had cezaları, miktar ve keyfiyeti nasla (Kur'an'la) belirlenmiş cezai müeyyideleri ifade eder. Zina suçunun had kapsamında cezai müeyyidesi Kur'an'da şöyle geçer: "Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya tanık olsun." Nûr Suresi, 2.Ayet. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nûr-suresi/2793/2-ayet-tefsiri>. (17.10.2019)

²⁴ Bir erkek ile erkek veya bir kadın ile kadın arasındaki ilişki zina sayılmaz. Ancak bu durum bahsi geçen ilişkilerin onaylandığı anlamına gelmemektedir. Sadece bu tarz ilişkilerde had cezası verilemez. M. A. Aydın, *age.*, s. 193.

duyulmasıdır.²⁵ Ancak dört erkek şahit şartının sağlanması hayli güç bir durumdur. Son olarak ise muhsan olma²⁶ şartı aranmaktadır. Muhsan durumdayken zina yapmak zina suçundan daha ağır bir suç olarak telakki edilir. Nitekim Şeyhülislam Feyzullah Efendi zina yapanlara gereken cezayı şöyle açıklamıştır: *muhsan ise recm olunur, değil ise yüz değnek urulur.*²⁷ Recm, Kur'an'da geçmemekle birlikte hadis ve fıkıhçılar arasında çeşitli tartışmalara konu olmuş bir meseledir. Recmi savunanlar temelde Hz. Peygamber'in hadis ve uygulamalarını kendilerine dayanak olarak alırlar.²⁸ Ancak birçoklarına göre ise recm İslam hukukuna aykırıdır. Böylesine tartışmalı bir cezanın uygulanması da zor olmuştur. Ayrıca hâkimin bu cezadan kaçınması da söz konusudur. Nitekim Osmanlı uygulamasında da yer edinmemiş ve -bilinen- tek bir istisna dışında başvuru bir ceza olmamıştır.²⁹

Fuhuş için İslam ve Osmanlı hukukunda zinadan ayrı bir düzenleme bulunmamaktadır. Fuhuş (tıpkı tecavüz gibi), zina suçu içerisinde değerlendirilmiştir.³⁰ Osmanlı İmparatorluğu'nda zina ve fuhuş suçlarına genel olarak ta'zir cezası kapsamında sürgün ve hapis cezaları ile para cezası uygulanmıştır.³¹ Devletin bu suça karşı önlem aldığı açıktır. Bazı dönemlerde ise alınan önlemler artmıştır. Mesela XVIII. yüzyıl sonlarına doğru İstanbul'da fahişe sayısı hayli artmış, devlet sıkı denetimler uygulamış ancak bir türlü önü alamamıştır. Hatta bu dönemde başka çare kalmayınca fahişelerin idam edildiği de olmuştur.³²

Anlaşıldığı üzere fuhuş ve zina suçlarını işleyenler şartların oluşması hâlinde şer'i kaideye göre cezalandırılırlardı. Şartların oluşmaması durumunda ise dönemin gereklerine göre sürgün, hapis, cezirebend vb. cezalar uygulanırdı. Zina veya türevi cinsel münasebetler, belgelerde *fi'l-i şeni* veya *ef'al-i şeni'a* tabirleriyle ifade edilmektedir. Mesela bir hükümdede Emine isimli kadının, daha önce birçok defa ef'al-i şeni'a ettiği ve birçok kere uzak diyarlara sürüldüğü zikredilmektedir. Ancak kadın bir türlü suçlarından arınmamış ve eski suçunu tekrar

²⁵ M. A. Aydın, *age.*, s. 193.

²⁶ Muhsan olmak, tam ehliyetli olmakla birlikte başından geçerli ve fiilen başlamış bir evliliğin geçmiş olması anlamındadır. M. A. Aydın, *age.*, s. 194.

²⁷ Feyzullah Efendi ayrıca evli ve Müslüman bir erkeğin zimmi bir kadınla cebren zinasının hükmünü de recm olarak vermiştir. Şeyhülislam Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fezyiye*, haz. Süleyman Kaya, İstanbul 2009, s. 113-4.

²⁸ Ömer Menekşe, "Osmanlı'da Zina Cezası Olarak Recm", *Marife*, Yıl 3, S. 2, 2013, s. 10.

²⁹ Bu istisna 1680 yılında Rumeli Kazaskeri Beyâzîzâde'nin verdiği recm cezasıdır. İstanbul Aksaray'da bir kadının kocası seferdeyken, ipekçilikle geçinen bir zimmi ile zina esnasında yakalandığı iddia edilmiş ve kadına recm, erkeğe ise idam cezası verilmiştir. Bu Osmanlı'da bilinen tek recm cezasıdır. İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2010, s. 113. Suça iştirak edenlerden birinin gayrimüslim olması da cezanın verilmesinde etkili olmuş olmalıdır. Ömer Menekşe, *agm.*, s. 16.

³⁰ Kezban Acar, "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzylında Fuhuş Önleme Çabalarına Dair Bazı Tespitler (1810lar 1910lar)", *History Studies*, C.10, Sy. 9, 2018, s. 1-2. Ayrıca Ebussuud Efendi'nin fuhuş kapsamına giren bir suça karşı fetvası zina bağlamında olmuştur: "*Bir taife karye karye gezüp avretlerine ve kızlarına ve cariyelerine zina ettirmeye adet edinseler, şer'an ne lazım olur? Elcevap: Cumhuri ile fevk-al-had darb-ı şedidden sonra salahları zahir oluncaya dek zindandan çıkarılmayıp zinası sabit olan avretler cem'i'an recm olunmak lazımdır.*" Cihan Osmanağaoğlu, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 66, S. 1, 2008, s. 161.

³¹ Ahmet Aksın-Suha Oğuz Baytimur, "Osmanlı Devleti'nde Toplumsal Suçlar ve Cezalar (1789-1839)", *XVII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*, 4. C, I. Kısım, Ankara 2004, s. 403-5. Bununla birlikte klasik dönem kanunnamelerinde zina suçuna karşılık para cezaları öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Mesela Kanuni döneminde hazırlanan Kanun-ı Osmani'nin birinci faslında zina suçuna karşılık uygulanacak tazir şu şekildedir: "*Bir Müslüman zina kılrsa, şer' ile sabit olsa ve zina kulan evlü olup bay olsa ki, bin akçeye dahi ziyadeye güci yetse, üç yüz akçe cürm alına; evsatı'l-hâl olur ise ki, altı yüz akçeye güci yetse iki yüz akçe cürm alına; andan aşığa dört yüze malik olsa yüz akçe; andan aşığa hâllü olursa elli akçe; andan aşığa ki, gayet fakir ola, kırk akçe alına....Ve eğer evlü Müslime avret zina kılrsa, şer' ile sabit olsa, ganiyye olsa, gani er kanlığın vere. Eğer orta hâllü yahud fakir olsa, ol hâllü erenler kanlığın vere.*" Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri (Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri 1. Kısım Merkezî ve Umumi Kanunnâmeler)*, C. 4, İstanbul 1992, s. 366-7.

³² Bu dönemde merkeze artan fahişe sayıları ile ilgili birçok şikâyet gitmiş, devlet fuhuş olaylarının önlenmesi için hükümler çıkartmış, sürgün cezalarına başvurmuş ancak fuhuş şehirden temizleyememiştir. Fahişelerin Darülaceze'ye kapatılması gibi fikirlerin de ortaya atıldığı görüşmelerde en sonunda üç beş meşhur fahişenin diğerlerine ibret olması için idam edilmesi kararlaştırılmış ve bu karar doğrultusunda yakalanan beş fahişe önce boğulmuş ardından ibret-i âlem için asılmıştır. A. Aksın-S. O. Baytimur, *agb.*, s. 404-6.

işlemiştir. Bunun neticesinde Kıbrıs'a sürgün edilmiştir.³³ Fuhuş / zina suçu işleyen gayrimüslim kadınlar için de benzer önlemler alınmıştır. Onlar da bu suçtan dolayı sürgün edilmişler veya manastırbendlik gibi gayrimüslimler için özellikle uygulanan cezalara çarptırılmışlardır. Mesela Kalonya'ya bağlı İblamari köyünde ikamet eden Balos Kostomiri isimli adam ve karısı Rebkinne ile kız kardeşi Kalude isimli fahişeler ef'al-i şeni'a etmeleri sebebiyle Eşkipolos Adası'ndaki Kızlar Manastırı'na³⁴ manastırbend edilmişlerdir.³⁵ Yine Mudanya'ya bağlı Seki köyünde ikamet eden Subatna isimli Rum kadın, fahişelik ettiği ve ahaliye zulmettiği yönünde gelen ihbarlara dayanılarak Molova'daki Kızlar Manastırı'na manastırbend edilmiştir.³⁶ Ancak bahsi geçen kadın suçlarından arındığını ve bir daha böyle bir fiil içerisinde olmayacağını belirtmiş, kefillerin de kadına aracı olması üzerine, bir daha böyle bir fiilde bulunursa daha ağır şekilde cezalandırılması şartıyla yaklaşık yedi ay sonra salıverilmiştir.³⁷ Mahkûmlara bazı durumlarda daha katı sürgün veya hapis cezaları verilmekteydi. Bu cezalar genellikle *katle bedel* olarak verilirdi. Katle bedel, katlinden vazgeçilmiş mahkûmlar için uygulanan sıkı denetimli hapis veya sürgün cezalarıdır. Bu cezaların fahişe güruhu için de uygulandığı anlaşılmaktadır. Örneğin Edirne Kapısı'nda oturan Kadri oğlu Ahmet'in *kapatması* olan Fahişe Esmâ, Ahmet'in evinde basılmış ve hakkında idam cezası verilmesi uygun görülmüştür. Ancak içinde bulunulan mübarek günlere hürmeten idamından vazgeçilmiş ve Kıbrıs'a katle bedel sürgün edilmiştir.³⁸ Esmâ ile birlikte olan Ahmet hakkında herhangi bir cezadan bahsedilmemiş olması ilginç olmakla birlikte tespit edilemeyen başka bir hükümde cezanın tanzim edilmiş olabileceğini de ifade etmeliyiz.

Müşterek işlenen suçlardan olan zina ve fuhşun iştirakçi sayısında artma olabildiği gibi ailecek bu suça bulaşanlar da olmuştur. Örneğin Arap oğlu Hüseyin isimli şahıs uygunsuz hareketlerde bulunduğu gibi zevcesi Penbe ve kayınvalidesi Hatice de şeni' fiiller³⁹ işlemişlerdir. Bu üç şahıs işledikleri suçlara karşılık Limni Adası'na sürgün edilmişlerdir.⁴⁰ Yine İstanbul sakinlerinden Raşid ile zevcesi, müttefikan evlerine fahişe ve ecnebi getirmeyi âdet hâline getirdiklerinden Limni'ye sürgün edilmişlerdir.⁴¹ Bazı durumlarda kadınların zina fiiline bulaştıkları net olmamakla birlikte *edepsizliklerinden* dolayı cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin İstanbul'da Eski Ali Paşa tarafında Güllü, Şefika, Patpat Arap Kızı ve Dönme Fatma isimli dört kadın, *edepsiz takımından* olmalarına binaen suçlarından arınıncaya kadar Bursa'ya sürgün edilmişlerdir.⁴²

Tablo II: Zina ve Fuhuş Suçu İşleyen Kadınlar

Sıra	İsim	Suç Yeri	Ceza Yeri	Ceza Süresi	Dini	Hüküm No
1	Hatice	-	İzmir	-	Müslüman	29-38/2
2	Evenya ⁴³	Terkos (Tranya)	Midilli-Kalonya (Kalugarye Manastırı)	-	Gayrimüslim	29-54/1
3	Rabia	İstanbul	Şumnu	-	Müslüman	29-81/4

³³ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 18/3.

³⁴ Muhtelif bölgelerde bulunan "Kızlar (veya Nisvan) Manastırı" isimli manastırlara Rum kadınların gönderilmesi yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bkz. Volkan Çeribaş, "Kalebend Defterlerinde Geçen Suç ve Ceza Türleri: 33 Numaralı Kalebend Defteri Örneği", *History Studies*, C. 10, S. 9, 2018, s. 97.

³⁵ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 65/2.

³⁶ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 139/2.

³⁷ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 164/2.

³⁸ BOA. C.ZB. nr. 20/995. 1226 C 2 (24 Haziran 1811).

³⁹ *Şeni' fiiller* tabirinin her zaman zina veya fuhşu karşılamadığı bilinmektedir. Ancak bu tabirin geçtiği ve suçun detaylandırıldığı hükümlerin hemen hepsinde zinaya veya fuhşa işaret ettiği anlaşılmaktadır.

⁴⁰ BOA. C.ZB. nr. 18/862, s. 1/1. 15 R 1225 (20 Mayıs 1810).

⁴¹ BOA. C.ZB. nr. 18/862, s. 2/2.

⁴² BOA. C.ZB. nr. 18/862, s. 2/3.

⁴³ Evenya'nın manastırbend edildiği yerde rahat durmadığı ve oradaki kadınların rahatını kaçırdığı gerekçesiyle ceza yeri, Santron'daki Kızlar Manastırı olarak değiştirilmiştir. BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 29, s. 81/1.

4	Zeynep	-	İznikmid	-	Müslüman	29-94/1
5	Emine	İstanbul	Lefkoşa	-	Müslüman	30-18/3
6	Rebkine ve Kalude	Kalonya	Eskipolos	-	Gayrimüslim	30-65/2
7	Subatna	Mudanya	Molova (Kızlar Manastırı)	7 ay	Gayrimüslim	30-139/2
8	Emrsude?	İstanbul	Santron (Kızlar Manastırı)	4 yıl 6 ay	Gayrimüslim	33-25/1
9	Zeyneb	-	İznikmid	-	Müslüman	AE.SSLM.III 54/3250
10	Penbe ve Hatice	İstanbul	Limni	-	Müslüman	C.ZB 18/862 s.1/1
11	Esmâ	İstanbul	Kıbrıs	-	Müslüman	C.ZB 20/995
12	-	İstanbul	Limni	-	Müslüman	C.ZB 18/862- 2/2
13	Güllü, Şefika, Patpat Arap Kızı ve Dönme Fatma	İstanbul	Bursa	-	Müslüman	C.ZB 18/862- 2/3

Tablodan anlaşılacağı üzere beşi gayrimüslim olan 18 kadın zina ve fuhuş suçundan ceza almışlardır. Suç yeri büyük oranda İstanbul'dur. Haricen Mudanya ve Kalonya da suç yeri olarak görülmektedir. Suçlu kadınlar Anadolu, Balkanlar ve Kıbrıs'ta çeşitli şehirlere ve bazı adalara gönderilmişlerdir. Çoğunun ceza süresini tespit etmek mümkün olmamıştır.

Hırsızlık

Arapçada sirket, serika, eski Türkçede uğulamak anlamlarına gelen hırsızlık,⁴⁴ her toplum ve disiplinde ön alınması gereken bir suç olarak kabul edilmiştir. Terim olarak ise hırsızlık, başkasına ait ve koruma altında olan belli değerdeki bir malı mülk edinmek kastıyla gizlice almak anlamına gelmektedir.⁴⁵ İslâm hukukunda hırsızlık için had cezası uygulanmaktadır.⁴⁶ Ancak bu suçun had kapsamına girmesi için belirli şartlar gerekir.⁴⁷ Bu şartların oluşmaması durumunda ceza, ta'zir cezası olarak uygulanır. Hırsızlık suçuna karşılık Osmanlı uygulamasında da genel olarak had yerine ta'zir cezası tercih edilmiştir. Had cezasının uygulanması için gereken şartlar ağırdır. Bu sebeple genelde cezalandırma ta'zir kapsamında uygulanır. Mesela Benderli Hatice ve Üsküdarlı Hafize sirket töhmetiyle tutuklanmışlar ve Avret Adası'na sürgün edilmişlerdir.⁴⁸ Burada sürgüne sebep olan husus, hırsızlığın net olmaması ve ispatlanamamış olmasıdır. Nitekim töhmet kelimesiyle fiilin işlenip işlenmediğinin

⁴⁴ Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul 2004, s. 232.

⁴⁵ M. A. Aydın, *age.*, s. 188.

⁴⁶ "Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir." Mâide Suresi, 38. Ayet. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Mâide-suresi/707/38-ayet-tefsiri>. (17.10.2019)

⁴⁷ Bu şartlar şu şekildedir: 1. Hırsızın ceza ehliyetinin bulunması yani temyiz gücüne sahip ve ergenlik çağına ulaşmış olması. 2. Hırsızlığın haram olduğunu bilmesi. Hırsızlığın haram olduğunu bilmeyen yeni Müslüman olmuş bir kimseye bu ceza uygulanmaz. 3. Hırsızlık suçunun kasıtlı olarak işlenmesi, yani hırsızın başkasına ait olduğunu bildiği bir malı sahiplenmek maksadıyla bilinçli bir şekilde ve isteyerek alması. 4. Çalınan malın eylem esnasında başkasına ait olması, bu malda hırsızın mülkiyet cinsinden bir hakkının veya hak şüphesinin bulunmaması. 5. Malın muhafaza edildiği yerden gizlice alınmış olması. Malın zorla alınması ve emanet malın geri verilmemesi -haksız fiil olmakla birlikte- gizlice alma sayılmadığından hırsızlık değildir. Hz. Peygamber emanete hıyaneti hırsızlık saymamış ve bu suçu işleyeninin elinin kesilmesini uygun bulmamıştır (Nesâî, "Sârik", 5). 6. Malın menkul ve mütekevvin olması. Suçlunun fiiliyle taşınabilen her mal menkul sayılır. Mütekevvin olmayan mallar haklara konu teşkil etmediği için mülkiyeti de korunmaz. Meyve, sebze gibi kısa sürede bozulan şeylerin çalınmasında el kesme cezası uygulanmaz (Nesâî, "Sârik", 10-13). 7. Malın korunmuş iken alınmış olması. Açıkta bırakılan ve koruma altında bulunmayan bir malın alınması had cezasını gerektiren hırsızlık suçunu oluşturmaz. 8. Çalınan malın değerinin belirli bir miktara (nisab) ulaşmış olması. 9. Açlık, zaruret ve zorlama gibi hırsızlık suçunu işlemeyi kısmen veya tamamen mazur gösterecek bir mazeretin bulunmaması. Mâide Suresi, 38. Ayet. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Mâide-suresi/707/38-ayet-tefsiri>. (17.10.2019)

⁴⁸ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 108/3.

belirlenemediği anlaşılmaktadır. Ömer Menekşe şer'îye sicillerine dayanarak yaptığı çalışmada, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hırsızlık suçuna karşı Osmanlı İmparatorluğu'nda sadece beş adet had cezasıyla karşılaştığını ifade etmektedir. Bu cezaların üçünü Osmanlı'da bilinen tek recm cezasını uygulayan Rumeli Kazaskeri Beyâzîzâde vermiştir. Menekşe, doğal olarak bu durumun Beyâzîzâde'nin şahsıyla alakalı olabileceğini ifade etmektedir.⁴⁹ Bununla birlikte Osmanlı uygulamasında şer'î hukukun tamamlayıcısı rolünde olan örfî (sultanî) hukuk kanunnameler aracılığıyla hırsızlık suçuna verilecek cezaları belirlemiştir.⁵⁰ Verilen cezalar bölgesel uygulamalarda değişmekle birlikte günün şartlarına göre de farklılık arz edebilmektedir. Mesela XVI. yüzyılda artan kürekçi ihtiyacını karşılamak için ta'zir cezası olarak küreğe koyma uygulaması artmıştır.⁵¹ XVIII. yüzyıl ve incelediğimiz zaman dilimi olan XIX. yüzyıl başlarında da kalebend, cezirebend ve sürgün gibi mahkûmu suç mahallinden uzaklaştırıp tecrit etmek niyetiyle verilen cezalar artmıştır.

Hırsızlık suçunun oluşmasındaki en büyük etken ekonomik sıkıntılardır. Menekşe, 116 şer'îye sicilini incelemiş ve XVII. ile XVIII. yüzyıllardaki hırsızlık suçlarının sayılarını karşılaştırmıştır. Buna göre XVII. yüzyılda 98, XVIII. yüzyılda ise 200 vaka tespit edilmiştir.⁵² Arada böylesi bir farkın oluşmasında birçok etmen vardır. Ancak özellikle XVI. yüzyıl sonlarında uygulanan tağşişler ve enflasyon, fiyatları hayli yükseltmiştir. Ve bu yükselme trendi zamanla daha fazla olmuştur. Fiyat istikrarı 1650'den 1769'a kadar görece sağlanabilmişken 1769'dan 1843'e kadar olan dönemde Osmanlı tarihinin gördüğü en büyük tağşiş ve en yüksek enflasyon oranı ortaya çıkmıştır.⁵³ Bu durum tabiatıyla fiyat artışına ve geçim sıkıntısına sebep olmuştur. Ekonomik istikrarsızlık ve fiyat artışı ise alım gücünün düşmesine ve dolaylı olarak hırsızlık gibi tali yolların tercih edilmesine sebep olmuş olmalıdır. Elbette bu değerlendirmeleri yaparken bahsi geçen yüzyıllar arasındaki nüfus farkının da dikkate alınması gerekir. Ancak aradaki farkı sadece nüfusla açıklamaya çalışmak da eksik bir değerlendirme olacaktır.

Hırsızlığın kadınlar arasında en çok işlenen suçlar arasında olması ilginç bir durumdur. Ekonomik imkânsızlıklar elbette bu durumun oluşmasında en büyük etkenlerden biridir. Nitekim hırsızlık olaylarındaki artışlar fiyat dalgalanmalarıyla birlikte haklı olarak göç ve işsizlik gibi saiklere de bağlanmıştır.⁵⁴ Kadınlar için bu durum sanıyoruz eşlerinin işsiz kalmasıyla veya kadın olarak tek başına geçinmenin -o dönem için- zor olmasına bağlanabilir. Ancak hırsızlığı alışkanlık hâline getirmiş kadınlar da vardır. Örneğin hırsızlık töhmetiyle daha önce iki üç kere sürgün edilip affedilen Hatice ve Azize isimli iki kadın, daha sonra Edirne'den İstanbul'a gelerek yine hırsızlık yapmışlardır. Bunun üzerine bir daha İstanbul'a ayak

⁴⁹ Ayrıca dördüncü had cezası da dolaylı olarak yine Beyâzîzâde ile alakalıdır. Beşinci ceza ise Kastamonu Şer'îye Sicilinde suçunu ikrar eden şahsa ikrarından dönmezse kendisine had cezasının uygulanacağını ifade eden bir hüccettir. Ancak bu hüccette sanığın ikrarından dönüp dönmediği belli değildir. Ömer Menekşe, "XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1998, s. 112-3.

⁵⁰ Mesela Fatih dönemi kanunnamelerinde hırsızlık için şu hükümler geçmektedir: "Eğer kaz ya da ördek uğurlasa, kadı ta'zir ura; iki ağaca bir akçe cürm alına. Eğer koyun veya kovan uğurlasa cürm on beş akçe alına. Eğer yancuk veya destâr uğurlasa elin kesmelü olmaya, kadı ta'zir ura. Ağaç başına bir akçe cürm alına. Eğer sığır uğurlasa elin kesmeyeler; ganî olup bin akçeye dahi ziyadeye gücü yeterse cürm yüz akçe; evsatü'l-hâl olursa elli akçe; fakîr olursa kırk ya otuz akçe cürm alına. Eğer at uğurlarsa, elin keseler; kesmezlerse iki yüz akçe cürm alına. Eğer biregûmun tahılın ve akçesin uğurlasa, ganî olsa cürm kırk akçe; orta hâllü olursa yigirmi akçe; fakirü'l-hâl olursa on akçe alına. Oğul atasından ve ata oğlundan, kardaş kardaşından ya er avretinden ya avret erinden uğurlasa, kadı ta'zir ura. Ağaç başınan bir akçe cürm alına." Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri (Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtih Devri Kanunnâmeleri)*, C. 1, İstanbul 1990, s. 349-50.

⁵¹ Neşe Erim, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalebendlik Cezası ve Suçluların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, 1984, s. 80. Ayrıca kürek cezası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul 1982, s. 203-48.

⁵² Ö. Menekşe, *agt.*, s. 75.

⁵³ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul 2016, s. 114, 119-21.

⁵⁴ Suha Oğuz Baytımur, "Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçları ve Uygulanan Cezalar (1789-1839)", *Studies of the Ottoman Domain*, C. 8, S. 15, 2018, s. 100.

basmamak üzere Edirne'ye sürgün edilmişlerdir.⁵⁵ Daha önce bulaştıkları bir suça tekrar tevessül etmeleri bahsi geçen kadınların hırsızlığı alışkanlık hâline getirdiklerini göstermektedir. Bu kadınların salıverildiklerine dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Burada dikkat çeken bir nokta da mahkûmlara İstanbul'a ayak basmamalarının özel olarak tembih edilmiş olmasıdır. İstanbul'un suç oranının, artan göç ve işsizlikle birlikte diğer şehirlere göre yüksek olması çok normaldir. Bu dönemde asayışı bozan erkekler gibi kadınlar da İstanbul'dan uzaklaştırılmışlar ve bir daha şehre gelmelerine izin verilmemiştir. Mesela İstanbul sakinlerinden Hatice isimli kadın hırsızlık töhmetiyle yakalanıp Bursa'ya sürgün edilmiş ve kendisine bir daha İstanbul'a ayak basmaması tembih edilmiştir.⁵⁶

Hırsızlık yapan kadınların bazıları bu suçu tek başlarına işledikleri gibi ikişer üçer kişilik gruplar hâlinde hırsızlık yapanlar da vardır. Mesela Emine ve Fatma isimli iki kadın müştereken hırsızlık yapmışlar ve diğerlerine ibret olması için Avret Adası'na sürgün edilmişlerdir.⁵⁷ Yine başka bir olayda, Hafize isimli kadın büyük kızı Fatma ile hırsızlığa kalkışmış ve yakalanmıştır. Bu iki kadın ile Hafize'nin küçük kız ve erkek çocukları hep birlikte Bursa'ya sürgün edilmişlerdir.⁵⁸ Küçük çocukların annelerinden koparılmaması insani bir uygulamadır. Ancak bu her zaman uygulanmamıştır. Nitekim çocukların ebeveynlerinden ayrı kaldıklarına ve sefil bir duruma düştüklerine dair merkeze yapılan şikâyetler de mevcuttur.⁵⁹ Hırsızlığı erkeklerle birlikte yapan kadınlar da olmuştur. Örneğin Rufai şeyhi Bekir ve Altı Parmak Fatma, hırsızlık töhmetiyle yakalanmışlar ve birlikte Gelibolu'ya sürgün edilmişlerdir.⁶⁰ Sürgün süreleri yaklaşık 7 yıl 8 ay kadardır.

Tablo III: Hırsızlık Suçu İşleyen Kadınlar

Sıra	İsim	Suç Yeri	Ceza Yeri	Ceza Süresi	Dini	Hüküm No
1	Hatice	İstanbul	Bozcaada ⁶¹	-	Müslüman	28-133/3
2	Penbe (Cariye)	-	İzmir	-	Müslüman	29-80/1
3	Azize ve Hafize	İstanbul	Edirne	-	Müslüman	30-75/2
4	Hızza?	Üsküdar	Edirne	-	Müslüman	30-91/3
5	Benderli Hatice ve Üsküdarlı Hafize	İstanbul	Avret Adası	-	Müslüman	30-108/3
6	Emine ve Fatma	İstanbul	Avret Adası	-	Müslüman	30-109/1
7	Vebolite	Bare Adası	Rodos	-	Gayrimüslim	30-110/3
8	Hafize ve Fatma	-	Bursa	-	Müslüman	30-124/3
9	Hatice	İstanbul	Bursa	-	Müslüman	30-131/2
10	Altı Parmak Fatma	İstanbul	Gelibolu	7 yıl 8 ay	Müslüman	32-15/1
11	Zonbofter?	İstanbul	Bursa	-	?	33-112/2

Hırsızlıktan mahkûm olan kadın sayısı 15'tir. Bunların dördü suçu ikişer kişi olarak işlemişlerdir. Kadınların 13'ü Müslüman, biri gayrimüslimdir. Bir kadının ismi ve hangi dine mensup olduğu kaydedilmemiştir. Neredeyse hiçbirinin ceza süresi belirtilmemiştir. Suç işleyen kadınların çoğu İstanbul'dadır. İzmir, Bursa, Gelibolu, Edirne gibi Anadolu şehirlerinin yanı sıra Avret Adası, Bozcaada, Rodos gibi adalar sürgün yeri olarak görülmektedir.

⁵⁵ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 75/2.

⁵⁶ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 131/2.

⁵⁷ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 109/1.

⁵⁸ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 124/3.

⁵⁹ Muhtemelen çocuklara bakacak başka birileri olmaması durumunda (akraba, komşu gibi) çocuklar anne-babalarıyla birlikte gönderilmişlerdir. Yani zorunluluk hâli dışında çocuklar ebeveynlerinden ayrılmışlardır. Nitekim verilen cezanın amaçlarından biri de suçlunun aile fertlerinden uzak kalmasını sağlamaktır. Böylece kişinin suçundan arınması beklenir. Bu makalenin yalancılık başlığı altında konuyla alakalı birkaç örnek bulunmaktadır.

⁶⁰ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 15/1.

⁶¹ Hatice, Bozcaada'da mahkûm olan bir başka kadınla birlikte firar edip İstanbul'a kaçmış ve burada yakalanıp İstanköy'e sürgün edilmiştir. BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 28, s. 145/2.

Ayinlere Aykırı Hareket Etmek

Ayinlere aykırı hareket etmek tabiri, gayrimüslimlerin dinî vecibelerini noksan yaptıklarını veya dinlerine uygun olmayan davranışlarda bulduklarını ifade eder. Anladığımız kadarıyla suçun kapsamında; dinî birtakım gerekliliklerin yerine getirilmemesi veya ait olunan dinî topluluğun insicamını bozucu hareketler yapılması vardır. Ayinlerine aykırı davranan şahıslar, cemaat liderlerinin (patrik, metropolit, hahambaşı vs.) şikâyetleri neticesinde ceza almışlardır.⁶² Hükümlerde suçluların ayinlere aykırı hareket ederken kendi hâllerinde olmadıkları da ifade edilir. Mesela İstanbul Tarabya'da ikamet eden Bahçeban Vasil'in kızı Marbore isimli Rum kadın, kendi hâlinde olmayıp ayinlerine aykırı hareket etmiştir. Buna binaen Marbore'nin yakalanıp Gemlik'teki Kızlar Manastırı'na manastırbend edilmesi için hüküm yazılmıştır.⁶³ Kadın hakkındaki şikâyet Rum Patrikliği tarafından yapılmıştır.⁶⁴

Bazı hükümlerde ayinlere aykırı davranışlar ile *ırz ve edebe mugayir hareketler* veya *vazifesinden hariç umura müdahale* şeklinde suç tanımlamaları da vardır. Bu gibi ikili suç tanımlamalarında suçlunun iki suçu birden mi işlediğini yoksa iki tanımın da aynı suçu mu işaret ettiğini ayırt etmek hayli güçtür. Ancak ayinlere aykırı hareket etmek, başta zikrettiğimiz gibi cemaatin insicamını bozan bütün suçlarda zikredilen genel bir tanımlama olmalıdır. Verilen ikinci suç tanımları ise ayinlere aykırı hareket etme fiilinin ayrıntısı olarak görülebilir. Ancak bazı hükümlerde bu iki suçun ayrı ayrı işlendiği anlamı da çıkmaktadır. Mesela İstanbul'da ikamet eden Kotilti isimli Rum kadın, vazifesi olmayan işlere müdahale etmiş ve ayinlerine aykırı hareketlere girişmiştir. Bunun üzerine Kotilti'nin yakalanıp Gemlik'teki Nisvan (Kadınlar) Manastırı'na manastırbend edilmesi için hüküm yazılmıştır.⁶⁵ Yine İstanbul sakinlerinden Asahired isimli Ermeni kadın *ırz ve edebiyetle olmadığı, şerir* (fesat) ve *müzevir* (yalancı, arabozucu) olduğu gerekçesiyle uyarılmıştır. Ancak kadın uyarılara kulak asmamış ve ayinlerine aykırı hareket ettiği Ermeni Patriği tarafından merkeze iletilmiştir. Bunun üzerine Asahired, Gelibolu'ya sürgün edilmiştir.⁶⁶

Bazı hükümlerde ayinlere aykırı hareket etmenin sebebi olarak şahısların akıl sağlıklarında bozulma olması gösterilmiştir. *Aklına hiffet târî olup* şeklinde izah edilen durumda da suçlular cezalandırılmıştır. Akıl sağlığındaki bozukluk gayriihtiyari bir durum olsa da şahıslar cezalandırılmıştır. Bu suçtan ceza alan mahkûmların salıverilme şartı ise *aklına ifakat gelmesi* yani akıl sağlığının düzelmesidir. Mesela İstanbul sakinlerinden Zakirice isimli Rum kadın akıl sağlığını kaybetmiş ve mecnûne olmuştur. Hastalığından dolayı da ayinlerine aykırı hareketlerde bulunmuştur. Bu sebeple akıl sağlığı yerine gelene kadar Santron'daki Kızlar Manastırına manastırbend edilmiştir.⁶⁷ Harbore isimli Rum kadın da akıl sağlığının bozulması ve mecnûne olması hasebiyle birçok uygunsuz hareketlerde bulunmuştur. Bunun üzerine sürgün edilmesi zaruri görülmüş ve Gemlik'teki Nisvan Manastırına manastırbend edilmiştir.⁶⁸ Mahkûm, 5 ay sonra akıl sağlığının yerine gelmesi ve bazı kişilerin kadının bundan sonra kendi hâlinde olacağını taahhüt etmeleri üzerine salıverilmiştir.⁶⁹

⁶² Hükümler genel itibarıyla "İstanbul ve tevâbi'i Rûm patriği ve Der-sa'âdetimde mukîm cemâ'at-i metropolitânın südde-i sa'âdetime takdim eyledikleri mühürlü arzuhâllerinde..." şeklinde başlar. Yani patrik ve cemaatin şikâyetleri neticesinde konu araştırılır.

⁶³ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 33, s. 120/2.

⁶⁴ Patriklerin genel kabulün aksine ceza verme yetkileri yoktur. Nitekim gayrimüslim dinî cemaatlerin kendi içlerinde otonom yönetimleri de yoktur. Suçlu gördükleri şahıslar için ancak merkezden cezalandırılmalarını talep edebilirler. Bilgi için bkz. M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, İstanbul 2012, s. 221-44.

⁶⁵ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 33, s. 156/1.

⁶⁶ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 33, s. 81/1.

⁶⁷ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 169/2.

⁶⁸ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 33, s. 138/3.

⁶⁹ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 33, s. 176/3.

Tablo IV: Ayinlere Uymadıkları İçin Mahkûm Edilen Kadınlar

Sıra	İsim	Suç Yeri	Ceza Yeri	Ceza Süresi	Dini	Hüküm No
1	Sokronya ve kızı Mariko	İstanbul	Gemlik (Kızlar Manastırı)	-	Gayrimüslim	28-197/4
2	Kosta Matilinya	İstanbul (Galata)	Batnoz	-	Gayrimüslim	28-156/2
3	Rikne	Midilli	Eşkipolos	-	Gayrimüslim	32-65/4
4	Zakirice	İstanbul	Santron (Kızlar Manastırı)	-	Gayrimüslim	32-169/2
5	Asahired	İstanbul	Gelibolu	-	Gayrimüslim	33-81/1
6	Marbore	İstanbul	Gemlik (Kızlar Manastırı)	-	Gayrimüslim	33-120/2
7	Kantiko	İstanbul	Santron (Kızlar Manastırı)	-	Gayrimüslim	33-120/3
8	Harbori	İstanbul	Gemlik (Nisvan Manastırı)	5 ay	Gayrimüslim	33-138/3
9	Kotilti	İstanbul	Gemlik (Kızlar manastırı)	3 ay	Gayrimüslim	33-156/1

Ayinlere uymadıkları gerekçesiyle mahkûm edilen dokuz gayrimüslim kadın tespit edilmiştir. Bunlardan biri kızı ile birlikte mahkûm olmuştur. Ceza süreleri tespit edilemeyen kadınların biri hariç hepsinin suç mahalli İstanbul'dur. Gelibolu, Gemlik ve bazı adalara sürülmüşlerdir.

Yalancılık-İftira (Tezvirat, Dava-yı Müzevire)

Yalancılık toplum içerisinde hoş karşılanmayan bir kusur olmakla birlikte yalan hukuki zeminde mahkemeyi yanıltma kastıyla söyleniyorsa iftiraya dönüşmekte ve suç teşkil etmektedir. Yalanın, mahkemeyi yanıltma kastıyla söylenmesindeki temel saik yalancının bu işten bir çıkarının olmasıdır. Mesela İstanbul Boğaziçi'nde ikamet eden Kostaki isimli zimminin zevcesi Anko, kocasının ölümü üzerine miras bıraktığı mallara sahip olabilmek adına uydurma bir dava açmış, yalanlarla dolu arzuhâller yazmış ve kocasının geride bıraktığı yetimlerine zulmetmiştir. Kadının yalancılıktaki kastı (muhtemelen üvey olan) çocuklarına mirastan hisse bırakmayıp tüm mirasın üzerine konmaktır. Uyarılara kulak asmayıp suçunda ısrar etmesi üzerine Batnos'daki Kızlar Manastırı'na manastırbend edilmiştir.⁷⁰ Bir kimseyle ilgili yalan söylemlerde bulunmanın diğer bir sebebi o kişiye *nefsaniyet* yani *garez* ve *kin* beslemektir. Yalan söylemekteki amaç kin beslenen kişinin ceza almasını sağlamaktır. Örneğin, İstanbul Gedik Paşa'da Divane Ali Mahallesinde ikamet eden Şerife Fatma, aynı mahalledeki Süleyman isimli yeniçeriye Rikab-ı Hümayuna arzuhâl göndererek şikâyet etmiştir. Meclis-i Şer'de görülen davada mahalle imamı, müezzini ve bir kısım ahali hazır bulunmuşlardır. Mahkemede sorgulanan Şerife Fatma, arzuhâlden haberinin olmadığını söylemiştir. Sonrasında ise Süleyman'ın kedisine *garezi* olduğunu ve kendisini sürekli taciz ve tekdir ettiğini eklemiştir. Süleyman'ın bu suçlamaları inkâr etmesi üzerine durumun anlaşılması için bu iki şahıs mahalle efradına sorulmuştur. Mahalleli Süleyman'ın ihtiyar biri olduğunu, 27 yıldır mahallelerinde ikamet ettiğini ve o zamana kadar şer'i şerife aykırı bir hareketini ne gördüklerini ne de işittiklerini belirterek ona kefil olduklarını ifade etmişlerdir. Şerife Fatma'nın ise fesatçı ve yalancı biri olduğunu, sürekli kendilerini taciz ve tekdir ettiğini, küfretmeyi âdet edindiğini ve Rikab-ı Hümayuna yalan arzuhâl sunduğunu ifade edip mahalleden ihracını istemişlerdir. İstanbul kadısı Mehmet Raşid, mahkemede tarafların ve ahalinin söylediklerini Rikab-ı Hümayuna bildirmiştir. Bunun sonucunda kadın suçlu bulunmuş ve böylelerinin sadece mahalleden atılmasının yeterli olmayacağı, cezalandırılmalarının da gerektiği ifade edilerek Bursa'ya sürgün edilmiştir.⁷¹

⁷⁰ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 32, s. 104/3.

⁷¹ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 155/1.

Şerife Fatma'nın cezası yaklaşık üç ay sürmüştür. Kendisi, sürgün edildiği yerde sefil ve merhamete muhtaç bir durumda olduğuna dair merkeze arzuhâl göndermesi üzerine bir daha böyle bir şey yapmaması şartıyla salıverilmiştir.⁷²

Mahkûmlar zor durumda olduklarını merkeze bildirdiklerinde, mağduriyet oluşmaması adına çeşitli şartlar altında cezaya son verilebilmekteydi. Bunun için kefiller veya yönetici zümreden bazı kişilerin iltimaslarıyla birlikte mahkûm yakınlarının da zor durumda kaldıklarına dair arzuhâl yazmaları gerekmekteydi. Örneğin Tophane'de ikamet eden Penbe Fatma, sürekli uydurma davalar açması sebebiyle Tekfurdağı'na sürgün edilmiştir.⁷³ Ancak bu sürgün yeni bir mağduriyet doğurmuş ve Fatma'nın validesi Havva, Rikab-ı Hümayuna arzuhâl göndererek Fatma'nın sürgünde bulunması dolayısıyla evlatlarının sefaletle düştüğünü bildirmiştir. Bunun üzerine kadın, bir daha böyle bir suç işlememek şartıyla mahkûmiyetinin ikinci ayında salıverilmiştir.⁷⁴ Sürgün gibi caydırıcı cezaların özellikle çocukları olan kadınlar için hayli sıkıntı verici olduğunu söyleyebiliriz. Devlet bu gibi durumlarda veya mahkûmun bakmakla yükümlü olduğu yaşlı ya da hasta akrabalarının olması hâlinde cezayı sonlandırma yoluna gitmiştir. Bu durum cezayı verirken amaçlanan mağduriyetleri giderme arzusunun aslında cezayı sonlandırma noktasında da etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo V: Yalancılıktan Mahkûm Olan Kadınlar

Sıra	İsim	Suç yeri	Ceza yeri	Ceza Süresi	Dini	Hüküm No
1	Fatma ve kızı (isim yok)	İstanbul	İznikmid	15 ay	Müslüman	29-64/1
2	Gümüşsulu Fatma	-	Bursa	3 ay	Müslüman	30-106/3
3	Marya	İstanbul	Sakız	-	Gayrimüslim	30-247/4
4	Anko	İstanbul	Batnos (Kızlar Manastırı)	-	Gayrimüslim	32-104/3
5	Şerife Fatma	İstanbul	Bursa	3 ay	Müslüman	32-155/1
6	Penbe Fatma	İstanbul	Tekfurdağı	2 ay	Müslüman	32-158/1
7	Şerife Fatma	İstanbul	Bursa	1 ay	Müslüman	32-165/2
8	Atnoslu Ayşe	Balıkesir	Balıkesir	-	Müslüman	33-145/1

Yalancılıktan mahkûm edilen dokuz kadının ikisi gayrimüslimdir. Müslüman kadınlardan ikisi anne-kızıdır. Biri dışında hepsinin suç mahalli İstanbul'dur. Bursa, Balıkesir, Tekfurdağı gibi Anadolu şehirleri ve çeşitli adalara sürgün edilen kadınların tümünün ceza süreleri tespit edilememiştir. Tespit edilebilenlerin 1 ila 15 ay arasında cezaya çarptırıldıkları anlaşılmaktadır.

Kanuna Aykırı Hareket Etmek

Kanuna aykırı hareketler, belgelerde *hilâf-ı emr ü rızâ hareket etmek* veya *harekât-ı nâ-marziye* şeklinde ifade edilmiştir. Belgelerde bu tabir dışında herhangi bir suç tanımlamasına rastlanmamıştır. Anladığımız kadarıyla bir kanunun veya toplumsal bir kuralın çiğnenmesi ile oluşan bu fiiller sürgün cezası ile karşılık bulmuştur. Mesela Saraylı Behcet isimli kadın İstanbul'da ikamet ederken kanuna / rızaya aykırı eylemlere girişmiş, bunun üzerine de ahali kadını şikâyet etmiştir. Ardından kadın, Tekfurdağı'na bağlı Türkmanlı isimli yerde bulunan çiftliğinde ikamet etmesi için sürgün edilmiştir.⁷⁵ Yine Beyhan Sultanın cariyelerinden Rebude, hilaf-ı rızâ hareket etmiş ve İzmir'e sürgün edilmiştir.⁷⁶ Bu hükmün altında "bir sureti" şeklinde bir başlıkla yine Beyhan sultanın cariyelerinden Nur-ı Fenar'ın aynı suçtan Bursa'ya sürülmesi için hüküm yazılmıştır.⁷⁷

⁷² BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 167/2.

⁷³ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 158/1.

⁷⁴ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 160/1.

⁷⁵ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 36/1.

⁷⁶ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 97/4.

⁷⁷ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 30, s. 97/5.

Kanuna aykırı fiillerde bulunanlar sadece cariyeler değildir. Mesela Kolbaşı⁷⁸ Nefşi isimli kadının hilaf-ı rıza hareketine binaen uzak bir diyara sürgün edilmesi için emr-i şerif yazılmış ve bu emre dayanarak bahsi geçen kadın Midilli'ye cezirebend edilmiştir. Nefşi'nin mahkûmiyeti 4 yıl 4 ay kadar sürmüştür.⁷⁹ Şekerciler Kethüdası Osman da hilaf-ı rıza hareketinde bulunduğundan zevcesi ile birlikte Limni'ye cezirebend edilmiştir. Ömer ve zevcesinin mahkûmiyetleri 7 aydan biraz fazla sürmüştür.⁸⁰

Tablo VI: Kanuna Aykırı Hareketleri Sebebiyle Mahkûm Edilen Kadınlar

Sıra	İsim	Suç yeri	Ceza yeri	Ceza Süresi	Dini	Hüküm No
1	Saraylı Behcet (Cariye)	İstanbul	Tekfurdağı	-	Müslüman	30-36/1
2	Rebude (Cariye)	İstanbul	İzmir	-	Müslüman	30-97/4
3	Nur-ı Fenar (Cariye)	İstanbul	Bursa	-	Müslüman	30-97/5
4	Şavk-ı Şems (Cariye)	İstanbul	Bursa	1 yıl 1 ay	Müslüman	30-137/1
5	Fatma Hoca	İstanbul	Bursa	1 yıl	Müslüman	30-172/1
6	Kolbaşı Nefşi	-	Bursa	4 yıl 4 ay	Müslüman	32-44/1
7	Sabiha (Cariye)	İstanbul	Rodos	15 gün	Müslüman	32-46/3
8	Emine	İznikmid	Bursa	-	Müslüman	32-131/2
9	Şerife Kolbaşı	İstanbul	Bursa	1 yıl 3 ay	Müslüman	33-140/1

Kanuna aykırı hareketten mahkûm edilen dokuz Müslüman kadının beşi cariyedir. Biri dışındakilerin suç mahalli İstanbul'dur. Hüküm giyen kadınlar Bursa, İzmir, Tekfurdağı ve Rodos'a sürülmüşlerdir. Bazılarının mahkûmiyet süreleri tespit edilememiştir. Tespit edilen ceza süreleri 15 gün ile 4 yıl 4 ay arasındadır.

Büyücülük-Sehhârelik

Sehhâre, sözlükte büyücü, sihirbaz anlamlarına gelen sehhâr kelimesinin müennesidir. Sihir ve büyü, pratikte farklı şeyler olsa da tanımsal olarak birbirini karşılayan terimlerdir. Nitekim elimizdeki belgelerde de büyüü tarif edip bunu yapana *sehhâre* denildiği olmuştur. Belgelerde sehhâre ile birlikte *mekkâre* tabiri de kullanılmıştır. Mekkâre ise düzenbaz, hileci anlamlarındadır. Kur'an'da sihir-büyü, Allah'a sığınılacak kötülükler arasında sayılmaktadır.⁸¹

Osmanlı uygulamasında büyü, sihir ve türevi olan buhurculuk⁸² gibi insanları aldattığına, insanların arasına nifak soktuğuna inanılan fiiller cezalandırılmıştır. Elimizde kadınların sihir-büyü yaptığını ve ceza aldığını gösteren üç hüküm mevcuttur. İlk bakışta bu suçun pek yaygın olmadığını düşünebiliriz. Ancak sihir, büyü gibi uğraşlar günümüzde dahi kapalı kapılar ardında yapılmaktadır. Dolayısıyla büyücülüğün yaygın olmadığını söylemek yanlış bir çıkarım olabilir. Genel olarak gizli yapıldığı için ortaya çıkan suç sayısı az olmuştur demek daha doğru olacaktır. Elimizdeki ilk hükümde, Üsküdar Solak Sinan Mahallesi sakinlerinden Ümmü Gülsüm ve Esmâ isimli iki kadın Tophane'de ikamet eden Yorgancı Halil isimli şahsın karısı Zîba'dan beş yüz guruş alıp kocasının ölmesi için büyü yapmışlardır. Bu durum ihbar edilince Halil'in evinde araştırma yapılmış ve çömlek, bir kalıp sabun, kırk tane iğne, kefen parçası ve türlü *âlât-ı bâtila*

⁷⁸ Kolbaşı tabirinin muhtelif manaları bulunmaktadır. Burada zenci kadınların kendilerine seçtikleri başkanlar manasında kullanılmış olmalıdır. Bkz. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 409.

⁷⁹ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 44/1.

⁸⁰ BOA, A.DVNS.KLB.d.,nr. 32, s. 47/4.

⁸¹ Felak suresi 4. ayette Allah'a sığınılacak şeyler arasında "Düğümlere üfrenlerin şerrinden" cümlesi geçmektedir. Cahiliye döneminde ipe düğüm atıp bu düğümüne bir şeyler okuyup üflenerek büyü yapıldığı bilinmektedir. Bu ayetle kadın erkek büyü yapanların şerrinden Allah'a sığınılması emredilmiştir. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Felak-suresi/6229/4-ayet-tefsiri>. (17.10.2019)

⁸² Buhur, fena kokuları giderici ve tütsü olarak kullanılan kokulu maddelerdir. Mehmet Ali Ünal, *age.*, s. 131. İncelediğimiz hükümlerden buhurculuk ile uğraşp ceza alan tek bir şahıs tespit edebildik. Buhurcu Arap Seyyid Ali isimli şahıs, İstanbul Davutpaşa'da bir yer edinip define bulacağız diyerek kadınları başına toplayıp buhurular yakmıştır. Gelen şikâyetler üzerine yapılan tetkikler neticesinde Arap Seyyid Ali *edevat-ı hadi'asiyla*, yani insanları aldatmak için kullandığı alet edevatla, yakalanıp hapsedilmiş, ardından da Limni'ye sürülmüştür. BOA, A.DVNS.KLB.d. nr. 33, s. 38/3.

bulunmuştur. Bunun üzerine büyücü olan Ümmü Gülsüm ve Esmâ ile kocasını öldürmek isteyen Zîba suçlarını itiraf etmişler ve önce hapsedilip ardından İstanköy Adası'na cezire-bend edilmişlerdir.⁸³ İkinci hüküm Zeliha isimli sehâre kadın ile ilgilidir. Eski kaymakam Yenişehirli Mustafa Paşa'nın kızının İstanbul'daki evine misafir olarak gelen Zeliha, birçok mazluma kötülük etmiş ve hatta misafir olarak geldiği evin oğluna da musallat olmaya çalışmıştır. Sihir-büyü ile uğraşıp insanlara fesatlık besleyen ve onların üzerine büyü yapan bu kadın yakalanıp Limni Adası'na cezirebend edilmiştir.⁸⁴ Son hükümde ise büyü veya sihirden ziyade günümüzde de "nefesi kuvvetli" olarak tabir edilen ve böyle meşhur olan sahte hocalara benzer bir durum vardır. Kılıçlı Hanım isimli kadın, insanları okuyarak hastalıklarını defettiğini ve ne muratları varsa gerçekleştirdiğini iddia ederek halk arasında "okuyucu" namıyla şöhret kazanmıştır. Böyle yalancılara uzak diyarlara sürülmesi gerektiği yönünde alınan karar doğrultusunda Kılıçlı Hanım İzmir'e sürgün edilmiştir.⁸⁵

Tablo VII: Büyücülük-Sehârelik Yapan Kadınlar

Sıra	İsim	Suç yeri	Ceza yeri	Ceza Süresi	Dini	Hüküm No
1	Kılıçlı Hanım	-	İzmir	-	Müslüman	29-4/2
2	Zeliha	İstanbul	Limni	-	Müslüman	32-117/4
3	Ümmü Gülsüm ve Esmâ	İstanbul	İstanköy	-	Müslüman	33-188/3

Çalışma dönemimizde büyücülük dolayısıyla dört kadının mahkûm edildiği tespit edilmiştir. Tamamı Müslüman olan bu kadınların suç mahalleri İstanbul'dur. Ceza süreleri belirtilmeyen kadınlar İzmir ile Limni ve İstanköy adalarına sürgün edilmişlerdir.

Sonuç

Osmanlı toplumunda kadınının sosyal hayattan tecrit edilerek perde arkasında kaldığı, klasik tarih anlatısının en önemli söylemlerinden biridir. Ancak sosyal hayatta kadın hiç yok değildir. Hatta sosyal düzenin dışına çıkarak suça bile bulaşmıştır. İncelediğimiz kadın suçluların bir kısmı büyücülük, fahişelik ve hırsızlık gibi daha çok kapalı kapılar ardında işlenen suçlardan dolayı mahkûm olmuşlardır. Ancak birçoğu da mahalledeki erkeklerle kavga ettikleri, hatta onlara küfürler savurdukları, bazen onlarla birlikte suç işledikleri veya bütün mahalleliyi rahatsız ettikleri için ceza almışlardır. Tabiatıyla, kadınların sosyal düzeni bozmaya yönelik olarak işledikleri suçlar, onların da belirli bir ölçüde hayatın içinde var olduklarının ispatı mesabesinde dir.

Çalışmamızda belirlediğimiz zaman aralığında toplam 84 kadın mahkûm tespit edebildik. Bu kadınların 61'i Müslüman, 22'si gayrimüslimdir. Bir kadının ise dinî aidiyeti tespit edilmemiştir. Kamu düzenini bozmak, fuhuş ve hırsızlık kadınlar arasında en yaygın olan suç türleridir. Yalancılık, kanuna aykırı eylemler, sihir-büyü ve gayrimüslim kadınlara mahsus olmak üzere ayinlere uygun olmayan hareketlerde bulunmak işlenen diğer suçlardır. Kadın mahkûmların büyük çoğunluğunun ceza süresi belirtilmemiştir. Belirtilenlerden en az ceza süresi 15 gündür. Bu ceza kanuna aykırı hareketi sebebiyle Müslüman bir kadına verilmiştir. Suç mahalli İstanbul olan kadın, Rodos'a sürülmüştür. En uzun süreli ceza ise İstanbul'da hırsızlık suçu işleyen Müslüman bir kadına verilmiştir. 7 yıl, 8 ay cezaya mahkûm edilen kadın, Gelibolu'ya sürgün edilmiştir.

⁸³ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 33, s. 188/3.

⁸⁴ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 32, s. 117/4.

⁸⁵ BOA, A.DVNS.KLB.d., nr. 29, s. 4/2.

Kaynakça**Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

A.DVNS.KLB.d., nr. 28, 29, 30, 32, 33.

AE.SSLM.III.

C.ZB.

Tetkik Eserler-Makaleler

Acar, Kezban, “Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Fuhşu Önleme Çabalarına Dair Bazı Tespitler (1810lar 1910lar)”, *History Studies*, C. 10, S. 9, 2018, s. 1-19.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri (Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri I. Kısım Merkezî ve Umfumi Kanunnâmeler)*, C. 4, İstanbul 1992.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri (Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtih Devri Kanunnâmeleri)*, C. 1, İstanbul 1990.

Aksın, Ahmet-Suha Oğuz Baytimur, “Osmanlı Devleti'nde Toplumsal Suçlar ve Cezalar (1789-1839)”, *XVII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*, 4. C., I. Kısım, Ankara 2004, s. 395-430.

Avcı, Mustafa, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, İstanbul 2004.

Aydın, M. Âkif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2001.

Başoğlu, Tuncay, “Ta‘zir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 198-202.

Baytimur, Suha Oğuz, “Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçları ve Uygulanan Cezalar (1789-1839)”, *Studies of the Ottoman Domain*, C. 8, S. 15, 2018, s. 91-108.

Çeribaş, Volkan, “33 Numaralı Kalebend Defteri (s.1-133 / H-1227-1229 / M-1812-1814) (Metin ve İnceleme)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE, İstanbul 2018.

Çeribaş, Volkan, “Kalebend Defterlerinde Geçen Suç ve Ceza Türleri: 33 Numaralı Kalebend Defteri Örneği”, *History Studies*, C. 10, S. 9, 2018, s. 85-102.

Erim, Neşe, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalebendlik Cezası ve Suçluların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, 1984, s. 79-88.

Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Feyziye*, haz. Süleyman Kaya, İstanbul 2009.

İpşirli, Mehmet, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, İstanbul 1982, s. 203-48.

İşbilir, Ömer, “Kalebend”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. EK II, İstanbul 2016, s. 5-7.

Kenanoğlu, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, İstanbul 2012.

Koca, Uğur, “Boğazkesen Kalesi Kalebendleri (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)”, *Tarih Dergisi*, S. 67 (2018/1), s. 125-50.

Menekşe, Ömer, “Osmanlı'da Zina Cezası Olarak Recm”, *Marife*, Yıl 3, S. 2, 2013, s. 7-18.

Menekşe, Ömer, “XVII ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hırsızlık Suçu ve Cezası”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1998.

Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Ankara 2007.

Nizamülmülk, *Siyasetnâme*, haz. Sadık Yalsızuçanlar, İstanbul 2012.

Ortaylı, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2010.

Osmanağaoğlu, Cihan, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. 66, S. 1, 2008, s. 109-78.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul 2016.

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2010.

Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011.

Elektronik Kaynaklar

Felak Suresi, 4. Ayet. <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Felak-suresi/6229/4-ayet-tefsiri>. (17.10.2019)

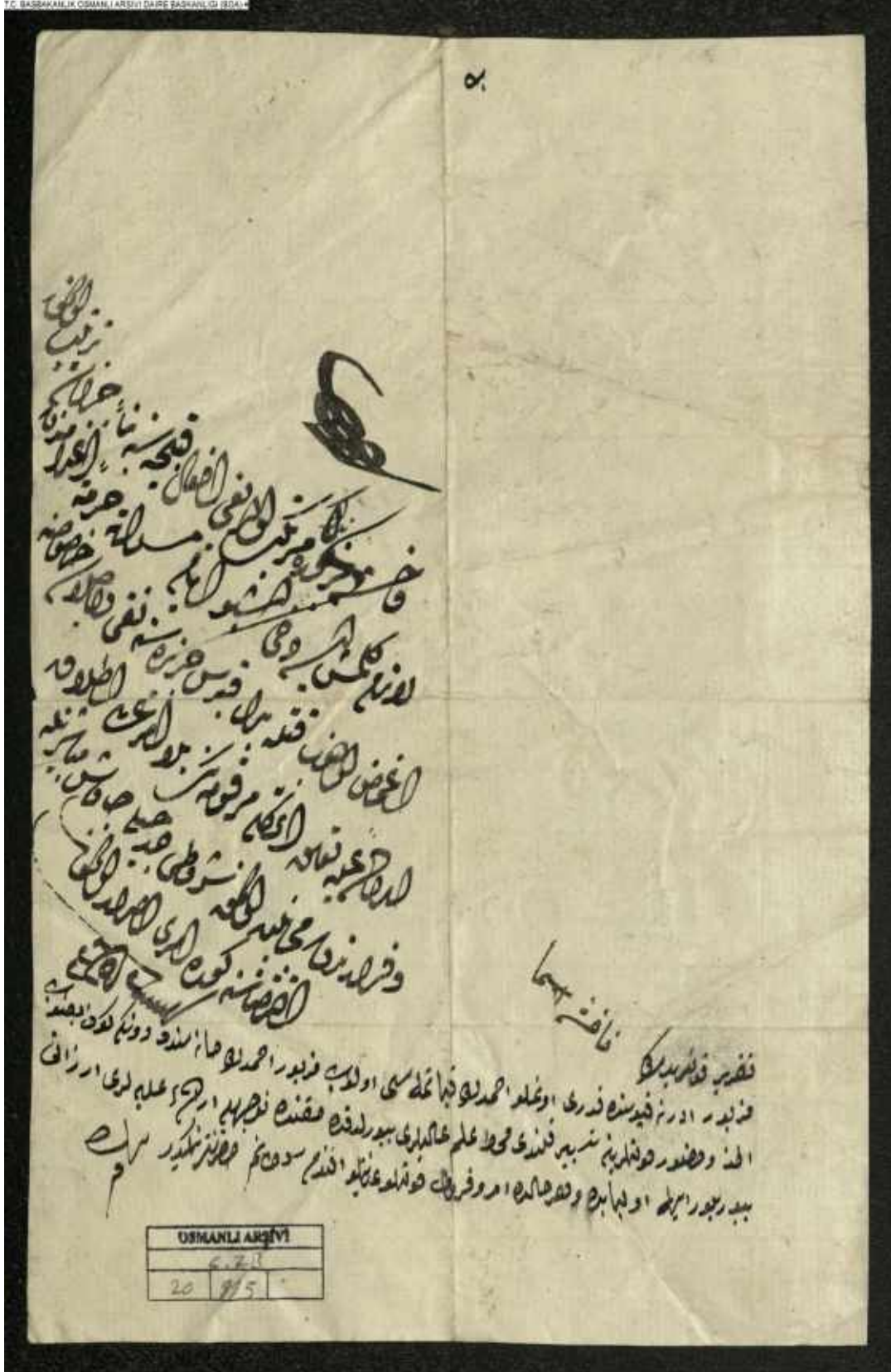
Mâide Suresi, 38. Ayet. <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Mâide-suresi/707/38-ayet-tefsiri>. (17.10.2019)

Nûr Suresi, 2. Ayet. <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Nûr-suresi/2793/2-ayet-tefsiri>. (17.10.2019)

EKLER**EK I: Kadınların İşledikleri Suçları Gösteren Tablo**

Sıra	Suç Türü	Hüküm Numarası	Toplam Mahkûm Sayısı
1	Kamu Düzenini Bozmak	29 Numaralı Kalebend Defteri: 76/3, 109/2, 130/3, 108/1 30 Numaralı Kalebend Defteri: 114/4, 121/4, 178/1, 240/2, 241/4, 250/1 32 Numaralı Kalebed Defteri: 21/4, 146/1 33 Numaralı Kalebend Defteri: 75/2 AE.SSL.M.III: 143/8670 C.ZB: 41/2037	19
2	Fahişelik	29 Numaralı Kalebend Defteri: 38/2, 54/1, 81/4, 94/1 30 Numaralı Kalebend Defteri: 18/3, 65/2, 139/2 33 Numaralı Kalebend Defteri: 25/1 AE.SSL.M.III: 54/3250 C.ZB: 18/862- 1/1, 2/2, 2/3 C.ZB: 20/995	18
3	Hırsızlık	28 Numaralı Kalebend Defteri: 133/3 29 Numaralı Kalebend Defteri: 80/1 30 Numaralı Kalebend Defteri: 75/2, 91/3, 108/3, 109/1, 110/3, 124/3, 131/2 32 Numaralı Kalebend Defteri: 15/1 33 Numaralı Kalebend Defteri: 112/2	15
4	Ayinlere Hareketlerde Bulunmak Aykırı	28 Numaralı Kalebend Defteri: 197/4, 156/2 32 Numaralı Kalebend Defteri: 65/4, 169/2 33 Numaralı Kalebend Defteri: 81/1, 120/2, 120/3, 138/3, 156/1	10
5	Yalancılık	29 Numaralı Kalebend Defteri: 64/1 30 Numaralı Kalebend Defteri: 106/3, 247/4 32 Numaralı Kalebed Defteri: 104/3, 155/1, 158/1, 165/2 33 Numaralı Kalebend Defteri: 145/1	9
6	Kanuna Eylemlerde Bulunmak Aykırı	30 Numaralı Kalebend Defteri: 36/1, 97/4, 97/5 137/1, 172/1 32 Numaralı Kalebend Defteri: 44/1, 46/4, 131/2, 140/1	9
7	Sihir-Büyü	29 Numaralı Kalebend Defteri: 4/2 32 Numaralı Kalebend Defteri: 117/4 33 Numaralı Kalebend Defteri: 188/3	4
8	Suç Tanımı Olmayan	28 Numaralı Kalebend Defteri: 56/3 30 Numaralı Kalebend Defteri: 291/2	3
	Toplam		87

EK II: Suç İşleyen Kadınlarla İlgili Hüküm Örnekleri

C.ZB.00020.00995.001

